Dísztál (ún. istoriato tál) - Jupiter és Semele történetének ábrázolásával

Kerámia- és üveggyűjtemény

Leltári szám:	4402
Alkotó:	Andreoli, Giorgio (1465 - 1553) / lüszterfestő Avelli, Francesco Xanto (1481 - 1546) / keramikus
Készítés ideje:	1529
Készítés helye:	Urbino (feltehetően); Gubbio
Jelzés:	a tál talpán és peremén kékkel, ill. vörös lüszterrel: De Giove e Semele - f. L. R.; 1529 M. o. Giorgio da Ugubio (sic!)
Anyag:	majolika
Technika:	korongozott; lüszterfestés; ónmázas
Méretek:	magasság: 5 cm átmérő: 26 cm talpátmérő: 13 cm

Az ónmázas, magas hőfokon égetett kerámiák közel-keleti eredetűek. A majolika eredetileg a Mallorcáról Itáliába szállított, lüszteres festésű spanyol-mór edények neve volt az elnevezés utóbb főként az itáliai reneszánsz kerámiaművészetével forrt össze.

Az ónmáz használatának elterjedése Itáliában, majd Európában a korábban használt egyszerű, többnyire sárga, zöld, barna ólommázas fazekasáruhoz képest új kvalitást jelentett. A fehér fedőmázon kitűnően érvényesültek a pompázatos, ragyogó színek a majolika edények a 15. század elejétől az uralkodói udvarok kedvelt dísztárgyaivá váltak. A dekoratív ornamentikák különböző változatai mellett az egyik legérdekesebb az *istoriato* díszítmény, amely narratív módom mutat be egy vagy több történetet az edények felületén. Az ábrázolások témáit a majolikafestők a megrendelők útmutatását követve nagyobbrészt klasszikus auktorok írásaiból merítették. Ovidius, Vergilius, Valerius Maximus, Livius, Suetonius történetei, elbeszélései elevenednek meg az *istoriato* edényeken, főleg tálakon, de a bibliai jelenetek ábrázolása sem ritka.

A majolikagyűjtemény itt bemutatott kivételes darabja egy ovidiusi történetet ábrázol Jupiter és Semele históriájának azt a pillanatát örökíti meg, amikor Jupiter félelmet keltő és pusztító hatalma eszközeivel felvértezve jelenik meg szerelmese, Semele előtt. (Ovidius: *Átváltozások,* III. 298–301). Kadmosz király leánya, Semele a féltékeny és sértett Juno rábeszélésére azt kérte ugyanis kedvesétől, hogy istenségként láthassa, nem tudván, hogy a villámok pusztító tüze felperzselheti halandó testét. A történet drámai végkifejletét sejteti a szarkofágszerű fekvőhely, a szépséges királylány nyoszolyája.

A kompozíció közvetlen előképe nem ismert, így itt csak utalni szeretnénk arra, hogy a *Metamorphoses* Lodovico Dolce fordításában 1553-ban Velencében megjelent kiadásában (*Le Trasformazioni*) a Jupiter és Semele történetét ábrázoló fametszeten szintén egy szarkofágszerű fehelyen látható az immár halott királylány, amint Jupiter kiemeli hasából magzatát, Bacchust (ld. itt).

A tál alján olvasható *f.L.R.* szignatúrát sokáig a *Francesco Lanfranco Rovigense* szavak rövidítéseként értelmezték. (Vö.: William Chaffers: *Marks and Monograms on European and Oriental Pottery and Porcelain.* London 1863, p. 55. - ld. itt.) Az újabb kutatások ugyanakkor az ezzel a jelzéssel ellátott tálakat - stíluskritikai alapon - a venetói Rovigóban született, majd 1530 körül Urbinóban letelepedett keramikus, Francesco Xanto Avelli (1487 k. – 1542 k.) korai műveinek tekintik.

Jelenlegi ismereteink szerint a budapestin kívül mindössze két olyan dísztál maradt fenn, melyeken szintén az *f.L.R.* szignatúra olvasható. Ezek egyike a British Museum gyűjteményében található, rajta egy oroszlánvadászat – későantik kompozíciót követő – ábrázolásával, Marcantonio Raimondi metszete nyomán (ld. itt). A másik egy töredékesen fennmaradt tál a firenzei Museo Nazionale del Bargello gyűjteményében, Ámor és Vénusz kettősével, a

© 2012-2026, Minden jog fenntartva Iparművészeti Múzeum

hátoldalon *Nosce te ipsum* felirattal (ld. itt).

A budapesti dísztálon látható másik szignatúra tanúsága szerint a tál festését az Urbino közelében fekvő Gubbióban Giorgio Andreoli fejezte be 1529-ben, aki a kompozíció egyes részleteit, főként a kontúrokat lüszterfestéssel, fémfényű dekorációval gazdagította tovább.

Az Iparművészeti Múzeum 1893-ban, a magyar származású Spitzer Frigyes (Sámuel) (1814-1890) hagyatékának árverésén vásárolta meg az *istoriato* dísztálat. (Ld. *Résumé du Catalogue ... collection Spitzer.* Paris 1893, p. 99., Nr. 1077. - ld. itt.)

A Pozsonyban született régiségkereskedő és műgyűjtő előbb Bécsben, majd 1852-ben Párizsban telepedett le, ahol rendkívül jelentős műgyűjteményt hozott létre. A mintegy ötezer darabos, főként középkori és reneszánsz iparművészeti tárgyakból álló kollekció a korabeli Párizsban *Musée Spitzer* néven vált ismertté.

Hagyatékának árverését hatalmas nemzetközi érdeklődés kísérte, amit csak fokozott a gyűjtemény ekkor megjelent, több kötetes leíró katalógusa. (*Catalogue de la collection Spitzer.* Paris 1893). Magyarországról Radisics Jenő, az Iparművészeti Múzeum igazgatója indult útnak a párizsi aukcióra, hogy megszerezzen néhány jeles tárgyat az intézmény számára. Csáky Albin kultuszminiszter 25.000 forintot biztosított a vásárlások céljára. Az árverésen magasra szökellt árak miatt Radisics a tervezettnél kevesebb, de így is igen értékes anyaggal (22 műtárggyal) térhetett haza.

A Spitzer gyűjtemény középkori és reneszánsz tárgyai tehát az aukción szétszóródtak, a legkülönfélébb gyűjteményekbe kerültek, mint például a párizsi Cluny múzeumba.

A dísztál korábban a neves angol műgyűjtő, Samuel Addington (1807 k.-1886) tulajdonában volt, s letétként a londoni South Kensington (később Victoria and Albert) múzeum kiállításán is szerepelt. (Vö.: *Catalogue of the Special Exhibition of Works of Art of the Mediaeval, Renaissance ... on Loan at the South Kensington Museum, June 1862*. London 1863, p. 425, Nr. 5229. - ld. itt.)

Egy másik, szintén Avellinek tulajdonított dísztál ugyancsak a Samuel Addingtontól került a Spitzer gyűjteménybe, majd onnan a Victoria and Albert múzeumba (ld. itt).

Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményébe kerüt lüszteres festésű dísztál további érdekessége, hogy az nagyban elősegítette a Zsolnay gyárban működő tudós vegyészprofesszor, Wartha Vince mázkísérleteit, az ún. eozinmáz kifejlesztését. Maga Wartha Vince így vall erről egyik tanulmányában: "Nagyon kevés, valóban jellemző gubbiói lüszteres majolikatárgy maradt ennélfogva reánk és ez az oka annak is, hogy a forgalomban levő e fajta műemlékek csakis rettenetes összegeken szerezhetôk meg. Így, mikor a Spitzer-féle gyüjteményt néhány évvel ezelőtt Párizsban árverezték, a legolcsóbb gubbiói tál 10,000 frank, a legdrágább pedig 60,000 frankért talált vevőt. Iparművészeti Múzeumunk olyan szerencsés helyzetben volt hogy ezt a "legolcsóbb" példányt megszerezhette, s megvallom, hogy e ritka darab szorgalmas tanulmányozása volt első sorban oka annak, hogy e technika utánzásával magam is gyakorlatilag foglalkozzam." Vö.: Wartha Vince: *A chemia a műipar szolgálatában*. Természettudományi Közlöny, 31. (1899), 327-332:330. - ld. itt.

Irodalom

- Szerk.: Horváth Hilda, Szilágyi András: *Remekművek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből. (Kézirat)*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2010. - Nr. 22. (Balla Gabriella)
- Thornton Dora, Wilson Timothy: *Italian Renaissance ceramics. A Catalogue of the British Museum Collection. Vol. I*. British Museum, London, 2009. - 261.
- Szerk.: Pataki Judit: *Az idő sodrában. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek története*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2006. - Nr. 39. (Balla Gabriella)
- Szerk.: Pataki Judit: *Művészet és Mesterség. CD-ROM*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1999. - kerámia 6.
- Szerk.: Lovag Zsuzsa: *Az Iparművészeti Múzeum. (kézirat)*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1994. - Nr. SZ/62.
- Szerk.: Péter Márta: *Reneszánsz és manierizmus. Az európai iparművészet korszakai*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1988. - Nr. 278. (Lovay Zsuzsanna)
- Szerk.: Voit Pál, László Emőke: *Régiségek könyve*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. - 16. színes kép
- Szerk.: Miklós Pál: *Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményei*. Magyar Helikon, Budapest, 1979. - p. 173.
- Tait G. Hugh: The Roman Lion-Hunt Dish: An Early Work by Xanto?. *British Museum Society Bulletin*, 21. (1976). 1976. - 3-6.

- Szerk.: Radocsay Dénes, Farkas Zsuzsanna: *Az európai iparművészet remekei. Száz éves az Iparművészeti Múzeum 1872-1972*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1972. - Nr. 102.
- Brestyánszky Ilona: *Italienische Majolikakunst. Italienische Majolika in ungarischen Sammlungen*. Corvina Kiadó, Budapest, 1967. - Nr. X.
- Szerk.: Voit Pál, Csernyánszky Mária: *Az Iparművészeti Múzeum mesterművei. 1896-1946*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1946. - p. 9.
- Szerk.: Csányi Károly: *Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum gyűjteményei - az iparművészet rövid történetével*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1926. - Nr. 2.
- Radisics Jenő: Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum 1893. évi szerzeményei. *Művészi Ipar*, 9. (1894). 1894. - 103-108.

